

МИРОСЛАВ М. ПАРОВИЋ*

Факултет техничких наука
Нови Сад

УДК 338.49:338(4)
Прегледни рад
Примљен: 30.08.2014
Одобрен: 15.09.2014

ЗЕМНИ ГАС КАО ОСНОВА ЗА НОВО ЕВРОПСКО УДРУЖИВАЊЕ

Сажетак: У раду је анализирана веза која се има између енергетске сарадње међу појединим европским државама и њиховог каснијег ширег политичког удруживања. Посебна пажња је посвећена енергетској сарадњи између држава унутар хладноратовских блокова, као и постепеном развоју енергетске сарадње између држава источне и западне Европе.

Имајући у виду да су два у основи енергетска споразума и то **Уговор о Европској заједници за угаљ и челик** и **Римски уговор** којим је формирана **Европска заједница за атомску енергију** у самом темељу **Европске уније (ЕУ)**, као и да је енергетска сарадња била једна од најважнијих унутар **Савета узајамне економске помоћи (СЕВ)** у раду се износи претпоставка да ће у периоду који је пред нама земни гас постати основа за нови договор између европских народа и да ће геоенергетика бити кључна за стварање политичке осовине Париз – Берлин – Москва, тј. интеграци/8210хгфдцсје европског простора од Атлантика до Урала како је то својевремено пропагирао Шарл Де Гол.

Кључне речи: земни гас, геоенергетика, енергетска безбедност, гасоводи

Увод

Завршетком Другог светског рата већина европских држава су се груписале у два политичка блока, западни који је био под снажним утицајем САД и источни који је био под снажним утицајем СССР.

Источни блок је формално успостављен потписивањем Варшавског споразума и у својој основи је доминантно био војни савез са пре-

---

* miroslav.parovic@gmail.com

васходном намером одбијања могућег напада од стране НАТО пакта. Иако је економска сарадња између држава чланица Варшавског пакта била у другом плану, кроз Савет узајамне економске помоћи (СЕВ) вршена је економска размена добара и услуга међу државама чланицама.¹

Западни блок је у својој основи био сложенији. У једном делу био је то војни савез што се читовало кроз стварање НАТО пакта, али је за разлику од источног блока то био савез који је поред војне сарадње у првом плану имао и снажну економску сарадњу између држава чланица.

Оно што је важно за савез западноевропских држава је и то што се као камени темељци тог удруживања имају два у основни енергетска споразума и то Уговор о Европској заједници за угљ и челик и Римски уговор којим је формирана Европска заједница за атомску енергију.

Међутим, оно што се као чињеница има у последњих две деценије је то да је услед повећање обима индустријске производње, као и услед технологија које се у производњи примењују дошло до велике зависности европске економије од земног гаса који све више добија епитет „енергент 21. века“. Такође, чињеница је да је Руска Федерација кључна држава за снабдевање Европе земним гасом, што је базирано са једне стране на томе што РФ има велике резерве земног гаса и са друге стране на томе што РФ има најпогодније могућности за транспорт гаса до великог европског тржишта. Земни гас ће стога у наредном периоду бити једна од основа за нови и другачији вид сарадње и удруживања на тлу Европе.

Енергетска сарадња унутар СЕВ-а

Савет за узајамну економску помоћ (СЕВ) настао је 1949. године као одговор на стварање Организације за економску сарадњу и развој. Државе оснивачи СЕВ-а су биле: СССР, Пољска, Румунија, Бугарска, Чехословачка и Мађарска док су се касније придружиле: Албанија, Источна Немачка, Куба, Вијетнам и Монголија. Поједине државе: СФРЈ, Финска, Ирак, Мексико, Никарагва, Авганистан, Етиопија, Лаос и Јужни Јемен биле су у својству земаља посматрача. Савез је своју последњу седницу имао 28. јуна 1991. у Будимпешти.²

Кључне одлике економске сарадње унутар СЕВ-а су биле:

1. планска привреда базирана на петогодишњим плановима,

---

¹ Ђукић С., *Време енергије*, С. гласник, Београд, 2009, стр. 12.

² Robert Bideleux and Ian Jeffries, *A History of Eastern Europe: Crisis and Change*, Routledge, 1998. ISBN 0-415-1611-8.

2. формирање Међународне банке за економску сарадњу (1963) која је служила за обављање послова мултилатералног клиринга за чланице СЕВ-а на бази руске рубље као трансварабилне валуте и за кредитирање пројеката изградње заједничких објеката,
3. дотирање привреде земаља СЕВ-а путем испорука јефтине енергије из СССР-а,
4. реализација великих (енергетских) инфраструктурних пројеката,

Оно што је за овај рад посебно важно јесте енергетска сарадња у оквиру земаља чланица СЕВ-а, а као што је то већ речено две су кључне ствари везане за ту врсту сарадње и то:

1. изградња заједничких енергетских инфраструктурних пројеката (нафтоводи, гасоводи, електране и сл.) и
2. међусобна трговина енергентима.

Први заједнички енергетски инфраструктурни пројекат унутар СЕВ-а била је изградња нафтовода *Дружба* који данас представља највећи нафтовод на свету. Одлука о изградњи овог нафтовода је донесена 1959. године, а споразум о изградњи је потписан на нивоу влада: СССР-а, Пољске, Чехословачке, Источне Немачке и Мађарске.³

Током седамдесетих и осамдесетих година се реализује и добар део гасне инфраструктуре која повезује налазишта у СССР-у (Сибир, Туркменистан, Узбекистан, Азербејџан и други делови тада заједничке државе) са осталим државама чланицама СЕВ-а, али и државама Западне Европе. Гасоводни систем *Сојуз*, од Уренгоја (РФ) до Ужгорода (Украјина) данас представља јединствени енергетски систем. Кроз овај гасоводни систем руски гас преко Украјине транзитом долази у Аустрију, Мађарску, Немачку, Србију, Пољску, Румунију, Француску, Словачку, Бугарску и друге земље (практично читаву Европу). Гасовод Јамал – Европа допрема руски гас до европских потрошача транзитом преко Белорусије. Овај гасоводни систем је планиран у оквиру СЕВ-а раних осамдесетих година двадесетог века, а изграђен је после распада СССР-а у периоду од 1994. до 6. новембра 1999. када је и званично пуштен у рад.⁴

Оно што је такође одликовало енергетску сарадњу унутар организације СЕВ јесте и депласирана цена енергената која се имала у међусобној трговини. На овај начин је СССР својим енергентима (нафтом и гасом) практично дотирао остале чланице источног блока. Према писању Срећка Ђукића тадашњи совјетски премијер, Алексеј Косигин је

³ Ђукић С., *Време енергије*, С. гласник, Београд, 2009, стр. 155.

⁴ Ђукић С., *Време енергије*, С. гласник, Београд, 2009, стр. 153 до 171.

на једној од сесија СЕВ-а током 1980. године изнео податак по коме је на разлици у цени између светског и „серовског“ тржишта нафте за период 1977. до 1980. СССР дотирао двадесет милијарди долара другим државама чланицама.⁵ Слична ситуација се има и данас када Русија продаје земни гас државама чланицама Заједнице независних држава (ЗНД) по цени више од два пута нижој неголи што тај гас продаје државама ЕУ.⁶

Енергетска сарадња унутар ЕУ

Историја стварања и развоја Европске уније (ЕУ) неодвојива је од геоенергетике, чак се слободно може рећи да је геоенергетика била у самој основи удруживања држава Западне Европе. У том смислу важни су следећи уговори који су практично створили темеље институција које данас постоје унутар ЕУ:

1. Уговор о Европској заједници за угљ и челик потписан је 18. априла 1951. у Паризу, а ступио је на снагу 24. јула 1952. Уговор су потписале: Белгија, Француска, Холандија, Италија, Луксембург и Западна Немачка и њиме је основана прва Европска заједница – Европска заједница за угљ и челик. Идеја водила за стварање ове заједнице била је да се војна индустрија стави под заједничку контролу, док су дефинисани циљеви уговора били стварање заједничког тржишта угља и челика те унапређење развоја економије, раст запослености и животног стандарда у земљама потписницама. Стварање заједничког тржишта угља и челика подразумевало је осигуравање потписницама уговора једнаког приступа ресурсима и средствима производње, увођење нижих цена и побољшање услова рада те модернизацију производње и повећање трговине на међународном нивоу. Такође, стварање заједничког тржишта угља и челика подразумевало је увођење слободне трговине овим робама без царина и такси, забрану мера и праксе дискриминације или других мера подстицаја које су до тада биле важеће у државама потписницама уговора.⁷
2. Уговор о Европској заједници за атомску енергију – Еуратом потписан је 25. марта 1957. у Риму, а ступио је на снагу 1. јануара 1958. Државе потписнице Уговора су: Белгија, Француска, Италија, Луксембург, Холандија и Западна Немачка, а њиме је створена трећа Европска заједница – Европска заједница за атомску енергију. Сврха Еуратома била је успостављање и развој европске индустрије атомске енергије те развој истраживања у области нуклеарне енергије и њене употребе у цивилне сврхе.⁸

---

⁵ Ђукић С., *Време енергије*, С. гласник, Београд, 2009, стр. 41.

⁶ Ђукић С., *Руски гас у Европи*, С. гласник, Београд, 2011, стр. 122.

⁷ <http://dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=4897&langTag=bs-BA> (8.8.2014.).

⁸ <http://dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=4896&langTag=bs-BA> (8.8.2014.).

Оно што све време детерминише енергетску политику ЕУ јесте недостатак природних ресурса и то пре свега нафте и гаса. Укупно гледано ЕУ увози више од половине енергије коју троши, те је стога енергетска политика ЕУ окренута ка смањењу зависности од увозних енергената и у том смислу се посебно иде на стимулисање веће употребе обновљивих извора енергије и повећању енергетске ефикасности, али и на већу употребу угља⁹. Такође, ЕУ настоји да повећа конкуренцију у испоручиоцима нафте и гаса (као и нуклеарног горива), јер је веома зависна од Русије која представља највећег појединачног испоручиоца енергије Европи.

Треба рећи и то да су се кроз историју појединачне чланице ЕУ на различит начин бориле са изазовом обезбеђивања енергетске безбедности. Примера ради Француска се определила за развој сектора нуклеарне енергетике, тако да ова држава данас обезбеђује готово 80% потреба за електричном енергијом из нуклеарних електрана. Са друге стране Италија нема нуклеарних електрана и највећи део електричне енергије производи у термоелектранама на земни гас. Ово говори да је веома тешко водити јединствену енергетску политику унутар ЕУ, што се на бројним примерима и доказује¹⁰ и слободно се може рећи да ће у актуелној поставци јединство унутар ЕУ у погледу енергетске политике бити готово немогуће.

Земни гас – мост између ЕУ и Русије

Земни гас је био прва роба која се у току хладног рата пробила кроз „гвоздену завесу“. Као „политичка роба“ совјетски (руски) гас је био весник детанта.^{11 12}

Енрико Матеи (Enrico Mattei), некадашњи председник италијанске нафтно-гасне компаније *ENI* је направио први корак у довођењу совјетске нафте и гаса на тржиште Западне Европе. Према мишљењу неких аутора (Срећко Ђукић) он се може сматрати и идејним прародитељом Гаспрома.

⁹ http://www.b92.net/biz/vesti/svet.php?yyyy=2011&mm=05&dd=09&nav_id=511083 (8.8.2014.).

¹⁰ Пример је изградња гасовода *Северни ток* коме су се многе државе чланице ЕУ отворено противиле или актуелна превирања око гасовода *Јужни ток* око кога постоји неслагласје ставова Европске комисије и поједних чланица ЕУ.

¹¹ Ђукић С., *Руски гас у Европи*, С. гласник, Београд, 2011, стр. 9. до 11.

¹² Детант је према тумачењу Срећка Ђукића: „Деценију ипо дуга, али не и праволинијска завршница хладног рата.“.

Споразум између СССР-а и компаније *ENI* је потписан у току 1960. године и предвиђао је испоруку совјетске нафте и гаса Италији, међутим постојао је реалан проблем што тих година није постојао гасоводни систем који је гас из СССР-а могао да доведе до тржишта Западне Европе.

Од првих корака у енергетској сарадњи између истока и запада Европе, САД се имају као велики противници, што је практично константа до данашњих дана. У том правцу, индикативно је и то да је Енрико Матеи погинуо 27. октобра 1962. у авионској несрећи и то после сусрета са Никитом Хрушчовим, а уочи сусрета са Џоном Кенедијем, тадашњим председником САД. По многим мишљењима, Енрико Матеи је убијен, а као кључни разлог се наводи управо то што је отворио врата европског тржишта за совјетску нафту и гас.¹³

Под притиском председника САД, Џона Кенедија у току 1963. године западнемачки канцелар Конрад Аденауер је анулирао већ закључене споразуме и забранио продају цеви великог пречника СССР-у. На овај начин се покушала спречити изградња гасовода и нафтовода у источном блоку. Но, ово није било успешно јер су совјети успели да овладају технологијом и гасоводи и нафтоводи су почели незадрживо да се граде. Коначно, историјским споразумом „гас за цеви“ који су у току 1970. године потписали совјетски лидер Леонид Брежњев и Вили Брант, канцелар Савезне Републике Немачке створени су сви предуслови да совјетски гас потече у Западну Европу.¹⁴

Гас из СССР-а је први пут потекао у Западну Европу 1. октобра 1973. године у 13 часова и 15 минута (Ђукић, 2011: 9). Овом чину је предходило скоро деценију и по преговарања између аустријских, италијанских, немачких компанија, њихових влада и Кремља.¹⁵

И наредних година се наставља притисак САД да се одустане од гасне сарадње на тлу Европе. Интересантан је податак да је амерички државни секретар Џорџ Шулц (George P. Shultz) током 1980. године у Бону (тадашњој престоници СР Немачке) покушавао да европске савезнике увери како ће СССР искористити гасну инфраструктуру која се тада градила да у неком евентуалном будућем рату тенковима освоји Европу.¹⁶

---

¹³ Валериј Пањушкин и Михаил Зигар, *Гаспром ново руско оружје (српско издање)*, Виндикта, Крагујевац, 2009., стр. 13.

¹⁴ Ђукић С., *Руски гас у Европи*, С. гласник, Београд, 2011, стр. 13.

¹⁵ Ђукић С., *Руски гас у Европи*, С. гласник, Београд, 2011, стр. 9.

¹⁶ Ђукић С., *Руски гас у Европи*, С. гласник, Београд, 2011, стр. 13.

Међутим, европска „глад“ за енергентима је била јача од свих притисака, тако да се већ 1984. године у Француској одржава свечаност отварања трансконтиненталног гасовода Западни Сибир – Западна Европа (Уренгој – Ужгород).

После распада СССР-а (у току 1991. године) донекле се мења ситуација на енергетском тржишту Европе и то пре свега у томе што уместо само једног испоручиоца гаса (СССР) тада добијамо неколико испоручилаца (Руска Федерација, Туркменистан, Казахстан, Азербејџан и друге државе настале распадом СССР) и неколико транзитних држава (Руска Федерација, Украјина, Белорусија). Са друге стране, нестанком СССР-а нестаје источни блок и државе бивше чланице Варшавског пакта се снажно окрећу западу (пре свега ка САД и Немачкој).

Током деведесетих година двадесетог века гради се још један гасни транзитни правац између ЕУ и Русије, реч је о гасоводу Јамал – Европа који руски гас преко Белорусије доводи до европског тржишта.

Последњег дана 1999. године на чело Руске Федерације долази Владимир Путин. Под вођством Путина, Русија практично све своје геополитичке карте баца на земни гас и успева да преко своје највеће енергетске компаније (Гаспром) направи праву гасну империју. По многим гима је Гаспром тренутно најјаче оружје које РФ има.

Период двехиљадитих карактерише неколико гасних криза које су избиле због сукоба РФ са транзитним државама за гас, Украјином и Белорусијом. Као последица непоузданости Украјине и Белорусије као транзитних земаља, али и као тежња РФ да диверзификује правце снабдевања Европе гасом јваљаја се идеја да се затвори гасни енергетски прстен РФ у Европи кроз реализацију пројеката Северни и Јужни ток.

Споразум (базични) о изградњи гасовода Северни ток потписан је 8. септембра 2005. године између компанија: Гаспром (Русија), *Wintershal* (Немачка) и *E.ON* (Немачка), а у присуству руског председника Владимира Путина и немачког канцелара Герхарда Шредера. Овај споразум је потпуно јасно означавао да су Русија и Немачка ступиле у својеврсно енергетско савезништво на шта су противници приближавања Москве и Берлина и указивали погрдно поредећи овај споразум са споразумом Рибентроп – Молотов. Такође, чињеница да се на челу Северног тока (Одбора деоничара) на предлог Гаспрома налази бивши немачки канцелар Герхард Шредер још додатно појачава тежину овог до сада најзначајнијег заједничког пројекта Русије и Немачке.

Упркос великом противљењу бројних држава Европе (Прибалтичке земље, Пољска, Белорусија, Украјина и друге) пројекат Северни ток је успешно реализован. Прва линија гасовода је свечано пуштена у

рад 8. новембра 2011. године, док је друга линија пуштена 8. октобра 2012. године. Гасовод је грађен по дну Балтичког мора између руског града Выборга и немачког града Грајфсвалда, укупне је дужине 1222 километра, а капацитета 55 милијарди кубних метара гаса годишње. Као акционари у компанији Северни ток имају се: Гаспром (Русија) са 51%, *Wintershal* (Немачка) са 15,5%, *E.ON* (Немачка) са 15,5%, *Gasuin* (Холандија) са 9% и *GDF Suez* (Француска) са 9%.¹⁷

Нови планови који се имају за гасовод Северни ток је његово проширење за још две трасе и то једна која би водила до Холандије и њених гасоводних транспортних система, а друга до Велике Британије. На овај начин РФ преко Гаспрома жели да направи геоенергетски продор дубље на запад Европе.¹⁸

Пројекат Јужни ток представља други део руског гасног прстена у Европи и барем у догледној будућности се не називају други гасоводи које РФ планира ка европском тржишту.¹⁹ Планови за изградњу Јужног тока су званично објављени 23. јуна 2007. године када је у Риму потписан меморандум о разумевању за изградњу гасовода између компанија Гаспром (Русија) и *ENI* (Италија). Овај споразум је представљао наставак сарадње Гаспрома и ЕНИ-ја која траје још од времена шездесетих година двадесетог века.

У годинама које су следиле пројекат Јужни ток је дефинисан до краја и створени су сви предуслови за његову реализацију.²⁰ Траса гасовода је планирана од Русије дном Црног мора до Бугарске, потом копненим гасоводом територијама Бугарске, Србије, Мађарске, Словеније до Италије. Суштински, гасовод је подељен на морски део у коме су акционари: Гаспром (Русија) са 50%, *ENI* (Италија) са 20%, *Wintershal* (Немачка) са 15% и *EDF* (Француска) са 15% и копнени део који се реализује кроз сарадњу са државама кроз које гасовод пролази, формирањем заједничких предузећа.²¹

Основни технички подаци за гасовод Јужни ток су: укупна дужина 2.380 километара (морем 931 километар), максимални капацитет 63 милиона кубних метара гаса, десет компресорских станица дуж руте.

---

¹⁷ Званични сајт <http://www.nord-stream.com/> (12.08.2014.).

¹⁸ Анализа Стратфора <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/moguce-prosirenje-severnog-toka.html> (12.08.2014.).

¹⁹ Букић С., *Руски гас у Европи*, С. гласник, Београд, 2011, стр. 146.

²⁰ Сем политичких, а имајући у виду најновија дешавања у Украјини и контсантно противљење Европске комисије овом пројекту.

²¹ Миомир Ковач, Бранкица Поткоњак-Лукић, „Значај и перспективе гасовода „Јужни ток“ као стратегијског пројекта“, у *Политика националне безбедности*, ур. проф. др Радслав Гађиновић, стр. 81-100, (Београд: Институт за политичке студије, 2014).

Званичан почетак радова на пројекту је на руској обали Црног мора обележен 7.12.2012.²²

Колики је значај Јужног тога за државе које се налазе на његовој траси најбоље се може видети на примеру Србије. Тренутно је Србија потпуно ван транзитних праваца гаса, а једина линија снабдевања овим енергентом је капиларним краком из Мађарске (гасовод Сојуз). Учешћем у Јужном току, Србија обезбеђује статус транзитне земље за руски гас што значи да ће имати дугорочно обезбеђену енергетску безбедност, могућност наплате транзитних такси и можда и најважније, могућност обезбеђивања дугорочног привредног раста базираног на индустријској производњи.

На бази до сада урађених докумената везаних за трасу Јужног тока кроз Србију (Студија изводљивости, Генерални пројекат и други) о самом пројекту се може рећи следеће:

- Улазни капацитет за Србију (из правца Бугарске) је 40,5 милијарди кубика, а излазни (ка Мађарској) око 32,7 милијарди кубика гаса. Од расположивих око 7,8 милијарди кубика гаса, око 1,2 милијарде ће се транспортовати до Хрватске, а око 0,9 милијарди кубика ка БиХ.
- Укупна вредност пројекта је око 1,9 милијарди евра, од чега је процена да би домаћи извршиоци могли да приходују од 600 до 800 милиона евра.
- Пречник цеви је 1400 милиметара у дужини око 411 километара. Постоје и два одвојка и то ка Хрватској и Републици Српској. Две компресорске станице (Велика Плана и Бачко Добро Поље).
- Број запослених радника на изградњи гасовода би варирао од фазе до фазе, а у максимуму ангажовања (четврта година) тај број би износио готово 13.000 људи.
- У пуном капацитету рада Србија годишње може очекивати око 200 милиона евра прихода од таксе на транзит гаса.

Изградња гасовода оваквог капацитета отвара могућност да се изгради најмање три гасне енергане, чиме се укупни енергетски, али и финансијски и геополитички позитиван утицај повећава. Такође, магистрални гасовод омогућава да се адекватно пуну гасно складиште у Банатском Двору, али отвара могућност изградње још подземних гасних складишта (Банатки Итебеј).

За разлику од пројекта Северни ток, пројекат Јужни ток трпи велике политичке притиске који имају за циљ да осујете његову реализацију. Европска комисија је крајем 2013. године изашла са ставом да Гаспром крши прописе ЕУ (Трећи енергетски пакет ЕУ) по којима није дозвољено да иста компанија буде власник и гасних извора и транспор-

²² Званични сајт <http://www.south-stream.info/> (12.08.2014.).

тних гасовода, те да транспортним гасоводима право приступа морају да имају сви произвођачи гаса подједнако. ЕК је тада позвала све државе са којима је потписан билатерални споразум за изградњу Јужног тока да поново седну за преговарачки сто и споразуме прилагоде законодавству ЕУ. Овакав став ЕК је очекивано наишао на негативан одговор Русије, али и свих других држава које су укључене у пројекат. Украјинска криза и грађански рат који је тамо започео у пролеће 2014. донела је нове политичке притиске на државе укључене у пројекат Јужни ток. ЕК је јуна 2014. покренула прекршајни поступак против Бугарске захтевајући од владе те земље да одмах обустави активности на реализацији пројекта. Бугарски премијер, Пламен Орешарски је 8. јуна 2014. изјавио како ће због захтева ЕК реализација Јужног тока бити привремено заустављена. Међутим, упркос датом обећању активности су настављене па је бугарски председник, Росен Плевнелијев 22. јула 2014. поново јавно позвао на привремени прекид активности око Јужног тока у Бугарској критиковавши премијера Орошарског. Недуго после овога, распуштена је Влада Бугарске, а ванредни избори у тој држави ће се одржати 5. октобра 2014. Из свега наведеног, очигледно је да ће реализација гасовода Јужни ток ићи тешко и да ће судбина овог пројекта у многоме зависити од развоја ситуације везане за Украјину.

Геоенергетика - база за стварање политичке осовине Париз–Берлин–Москва

Сагледавањем међусобних односа између европских држава од периода Другог светског рата на овамо може се уочити да је управо геоенергетика била мост за поновно успостављање односа између народа Европе. Од раних седамдесетих када је први гас из (тада Совјетске) Русије потекао ка Западној Европи има се стално повећање обима сарадње и то на свим нивоима.

Такође, уочљиво је и да у практично свим енергетским пројектима који повезују ЕУ и Русију централно учешће имају компаније из Немачке, Француске и Русије три земље које чине окосницу Европе (културну, идентитетску, безбедносну, економску и сваку другу). Стога не треба да чуди што је још у току „хладног рата“ (1984.) управо у Француској била организована церемонија отварања гасовода Сојуз или што немачке и француске компаније учествују у изградњи и Северног и Јужног тока.

Колико је геоенергетика постала важна компонената геополитике на тлу Европе сведочи и обраћање Владимира Путина на Давоском форуму (2009.) у коме је изнео идеју о стварању јединственог енергетског простора, својеврсне енергетске уније између Русије и ЕУ (Деспотовић, 2014: 35). Према том предлогу две стране би на тај начин прешле са чисто трговинских односа у којима једна страна жели да скупље прода, а друга да јефтиније купи робу (нафту или гас) на сарадњу у свим областима енергетског бизниса, од истраживања до продаје крајњим потрошачима.²³ Овакав предлог у суштини полази од ноторне чињенице, а то је снажна енергетска међузависност ЕУ и Русије. Са једне стране ЕУ је „гладна“ енергената и Русија је најлогичнији и најјефтинији избор, док је са друге стране Русија везана за ЕУ системом гасовода преко којих свој гас допрема до купаца и у овом тренутку нема изграђену алтернативу за пласман енергената (пре свега земног гаса) на нека друга тржишта.

Колико је снажна та енергетска међузависност најбоље сведоче подаци о томе колико гаса из Русије транзитним гасоводима завршава у остатку Европе. У просеку се има да сваке године Украјинским правцем протече 140 милијарди кубика, правцем преко Белорусије око 30 милијарди кубика, преко гасовода Северни ток око 55 милијарди кубика и у правцу Турске гасоводом Плави ток око 16 милијарди кубика годишње.²⁴ Ово говори да је Европа тренутно кључни купац руског гаса и ако се дода податак да извоз гаса Русији обезбеђује готово петину буџета то онда јасно говори колико је Европа значајна за стабилност ове државе. Са друге стране, у структури укупне потрошње гаса, гас увезен из Русије има следећи удео у појединим државама Европе:

---

²³ Љубиша Деспотовић, „Геоенергетика и геополитика: гасовод Јужни ток и положај Србије у процесима геоенергетског прекомпоновања односа моћи ЕУ и Руске Федерације“, у *Политика националне безбедности*, ур. проф. др Радсолав Гаћиновић, стр. 35, (Београд: Институт за политичке студије, 2014).

²⁴ Ђукић С., *Време енергије*, С. гласник, Београд, 2009, стр. 137.

ДРЖАВА	ПРОЦЕНАТ УВОЗА ГАСА ИЗ РУСИЈЕ (%)
Финска	100
Естонија	100
Молдавија	100
Летонија	100
Белорусија	100
Словачка	100
Босна и Херцеговина	100
Бугарска	100
Македонија	100
Србија	85
Чешка	80
Грчка	75
Турска	67
Мађарска	64
Аустрија	60
Пољска	50
Немачка	42
Хрватска	40
Румунија	30
Италија	28
Холандија	25
Белгија	25
Швајцарска	25
Француска	25
Велика Британија	16

Табела 1: Процент гаса увезеног из Русије у укупним унутрашњим потребама појединих држава Европе (оквирни подаци)²⁵

Горња табела крајње сликовито показује колико гас увезен из Русије представља значајан енергетски ресурс за практично све државе Европе и колико би га било тешко надоместити из других енергената или других праваца снабдевања.

Иако је енергетска унија између Русије и ЕУ потпуно логична, са реализацијом те идеје се није превише одмакло пре свега због притисака САД. Имајући у виду да САД простор Европе, а поготово западни део континента сматра својом ексклузивном геополитичком зоном контроле и утицаја, логично је да од самог почетка постоји притисак званичног Вашингтона да се не дозволи дубљи продор руске енергетске инфрас-

²⁵ Ђукић С., *Време енергије*, С. гласник, Београд, 2009, стр. 137. и 137.

структуре на тло Европе. Сваки овакав пројекат САД су доживљавале, а и данас доживљавају као претњу и угрожавање властитих интереса, упркос исказаној објективној потреби својих европских савезника да енергетске дефиците и исуфицијенције решавају повећањем увоза енергената и то највише из правца Русије.²⁶

Актуелна криза у Украјини и грађански рат који је у тој држави избио почетком 2014. године у највећој мери је узрокован чињеницом да кључни правац транзита руског гаса ка ЕУ иде управо преко територије Украјине. Настојање САД-а да Украјина уђе у евро-атланске интеграције исказује јасну намеру те земље да трупе НАТО пакта доведе на границу Русије и да на тај начин стави под контролу енергетске токове од Русије ка ЕУ.

Са друге стране, практично паралелно са кризом у Украјини покренут је и политички притисак против реализације пројекта Јужни ток. Још крајем 2013. године Европска комисија је почела да притиска државе потписнице споразума о Јужном току траживши да се већ потписани споразуми рedefинишу и ускладе са законодавством ЕУ (Трећи енергетски пакет ЕУ). Кулминација притиска се десила у јуну 2014. када је ЕК покренула прекршајни поступак против Бугарске због њеног учешћа у пројекту Јужни ток. Ово је резултирало политичком кризом у Бугарској, расписвањем превремених избора за 5. октобар 2014. и привременим заустављањем активности везаним за Јужни ток.

Други процес који је поново покренут са избијањем Украјинске кризе јесте и поновно актуелизовање приче о експлоатацији уљних шкриљаца на тлу Европе. Једна од спорних тачака у процесу преговора о потписивању *Споразума о слободној трговинској зони између ЕУ и САД* јесте и тема производње гаса из шкриљаца јер се многе државе ЕУ због еколошких разлога противе експлоатацији уљних шкриљаца. Разлози за противљење нису само еколошки већ и економски јер је производња гаса из шкриљаца скупља него конвенционалним методама.²⁷ Индикативно је и то што је у јеку грађанског рата на истоку Украјине (мај 2014.), Роберт Хантер Бајден (Robert Hunter Biden), син потпредседника САД, Џозефа Бајдена постављен за једног од директора највеће приватне гасне компаније у Украјини, *Burisma Holdings* која поседује дозволу

²⁶ Љубиша Деспотовић, „Геоенергетика и геополитика: гасовод Јужни ток и положај Србије у процесима геоенергетског прекомпоновања односа моћи ЕУ и Руске Федерације“, у *Политика националне безбедности*, ур. проф. др Радслав Гађиновић, стр. 34, (Београд: Институт за политичке студије, 2014).

²⁷ Драган Обрадовић, *Гасна неизвесност рехабилитује шкриљце у Европи*. <http://www.energoportal.info/02.htm> (13.08.2014.).

за изградњу погона за експлоатацију уљних шкриљаца на истоку Украјине. Због грађанског рата који се одвија у Украјини утихнули су и сви протести еколошких покрета који су се противили експлоатацији уљних шкриљаца и слободно се може рећи да ће под патронатом САД врло брзо доћи до производње гаса из овог извора. На овај начин произведен гас би се постојећим гасоводним системом Украјине могао транспортовати до земаља ЕУ чиме би Русија изгубила добар део тржишта, а европске државе би биле принуђене да купују скупљи гас.

Оно што се тренутно има као највеће питање је да ли су водеће државе старе Европе способне да крену у слабљење односа са САД и у радикалну реформу ЕУ? Период „хладног рата“ је показао да су Немачка и Француска (али и друге државе Европе попут Италије и Аустрије) биле способне да се директно конфротирају са САД по питању руског гаса. Упркос снажном противљењу САД, гас из тадашњег СССР-а је већ 1973. потекао ка Западној Европи.

Чињеница је да европским народима одговара интеграција Европе од Атлантика до Урала и Евроазије на заједничком континету.²⁸ На ово је својевремено указивао велики француски и европски политичар Шарл Де Гол, а у својој књизи „Париз-Берлин-Москва“ француски геополитички аналитичар Хенри Де Гросувр (Henri de Grossouvre) даје савремену интерпретацију ове идеје и објашњава како ће стабилност и просперитет Европе бити могућа само уз договор и чвршћи политички савез кључних европских држава што по његовом мишљењу значи стварање снажне осовине на релацији Париз-Берлин-Москва. Љубиша Деспотовић такође указује да ће будућа уједињена Европа, ако буде било довољно политичке мудрости и интереса да се она створи, бити свакако Европа која ће примарно почивати на овој геоенергетској осовини (Деспотовић, 2014: 34).²⁹

Закључак

Слободно се може констатовати да се тренутно на тлу Европе одиграва велики геоенергетски сукоб који ће имати снажан утицај на будући однос снага и функционисање европских држава. Зачетак ства-

---

²⁸ Ђукић С., *Време енергије*, С. гласник, Београд, 2009, стр. 135 и 136.

²⁹ Љубиша Деспотовић, „Геоенергетика и геополитика: гасовод Јужни ток и положај Србије у процесима геоенергетског прекомпоновања односа моћи ЕУ и Руске Федерације“, у *Политика националне безбедности*, ур. проф. др Радсолав Гађиновић, стр. 34, (Београд: Институт за политичке студије, 2014).

рања политичке осовине Париз –Берлин – Москва лежи управо у потреби Европе да се ослободи снажног притиска САД и да за своју привреду и грађане обезбеди енергетску безбедност и стабилност по најповољнијим условима.

Оно што предстоји највећим европским народима јесте то да заврше већ договорени пројекат Јужни ток и да се одупру снажном притиску САД да се на тлу Европе започне масовна експлоатација уљних шкриљаца. Стога су два важна индикатора тока сукоба у Украјини рад на изградњи Јужног тока и процес експлоатације уљних шкриљаца на тлу Европе. Анализом ова два параметра јасно ће се осликавати однос снага та терену.

Литература:

1. Bideleux, Robert. Jeffries, Ian: A History of Eastern Europe: Crisis and Change, Routledge, 1998. ISBN 0-415-1611-8.
2. Gaćinović, Radoslav, ur: *Politika nacionalne bezbednosti*, Beograd: Institut za političke studije, 2014.
3. Grossouvre, Henri de: *Paris-Berlin-Moscou*, Paris: L'Age d'Homme, 2002.
4. Đukić, Srećko: *Vreme energije – više od diplomatije*. Beograd: Službeni glasnik, 2009.
5. Đukić, Srećko: *Ruski gas u Evropi – Od detanta do Južnog toka*, Beograd: Službeni glasnik, 2011.
6. Panjuškin, Valerij i Zigar, Mihail: *Gasprom novo rusko oružje (srpsko izdanje)*, Kragujevac: Vindikta, 2009.
7. Petrović, Zoran: *Geopolitika en ergije*, Beograd: IPS, 2010.
8. Kovač, Miomir i Potkonjak-Lukić, Brankica: „Značaj i perspektive gasovoda „Južni tok“ kao strategijskog projekta“, u *Politika nacionalne bezbednosti*, ur. prof. dr Radoslav Gaćinović, (Beograd: Institut za političke studije, 2014).
9. Despotović, Ljubiša: „Geoenergetika i geopolitika: gasovod Južni tok i položaj Srbije u procesima geoenergetskog prekomponovanja odnosa moći EU i Ruske Federacije“, u *Politika nacionalne bezbednosti*, ur. prof. dr Radoslav Gaćinović, (Beograd: Institut za političke studije, 2014).

NATURAL GAS AS THE BASIS FOR THE NEW EUROPEAN INTEGRATIONS

Summary: This paper analyses the relationship between energy cooperation among certain European countries and their subsequent wider political association. Special attention has been paid to energy cooperation among states existing within the Cold War blocs as well as to the gradual development of energy cooperation among the countries of Eastern and Western Europe.

Bearing in mind that there are two agreements regarding energy, the Agreement on the European Community for Coal and Steel and the Treaty of Rome which founded the European Atomic Energy Community, fundamentally embedded in the European Union (EU); as well as the fact that energy cooperation was one of the most important issues within the Council for Mutual Economic Assistance, this paper presents the assumption that in the period ahead of us natural gas will become the basis for a new agreement among European nations and geo-energy will be crucial for the creation of a political axis Paris – Berlin – Moscow ie. the integration of Europe from the Atlantic to the Urals as once promoted by Charles de Gaulle.

Key words: natural gas, geo-energy, energy safety, pipelines